

Кислиця Дарія – студентка 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: романтико-реалістична проза XIX століття в методичній парадигмі.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, старший викладач Зелененька І. А.

Юлія Майданюк

ЕТНОМЕНТАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ У ВИХОВАННІ ІСТОРІЄЮ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША «ЧОРНА РАДА»)

Актуальність дослідження. Пантелеймон Куліш – геній української літературної прози. Його творчість є багатограним джерелом української культури, що зібрала навколо себе чимало схвальних відгуків і детальних досліджень, а також критичних висловлювань. Проте літературознавці вивчили далеко не всі аспекти творчості письменника, одним з таких є етноментальні коди.

Пантелеймон Куліш на переконання Лариси Домбровської та Валентини Гусак – це «полум'яний патріот України, один з фундаторів української національної самосвідомості й нової літератури, могутній письменник-мислитель, цінність оригінальних ідей якого відкривається тільки тепер...» [9, с. 2]. Тому, можемо ствердно говорити про те, що творчість цього митця заслуговує на увагу, особливо його роман «Чорна рада. Хроніка 1663 року» вартий уваги дослідників.

Історичний роман-хроніка «Чорна рада» детально ілюструє етноментальний колорит доби козаччини, а саме – доби Руїни. Роман є втіленням значного масиву етнічних рис, що прослідковуються у цікавих історичних антропонімічних образах та в оригінальних власних назвах. Пантелеймон Куліш ілюструє етноментальність в історичному романі з

допомогою антропонімів, а саме – авторських та традиційних, що дають детальну характеристику кожному образу, притаманні їм риси характеру та етнічні риси. Етноментальний колорит є невід’ємною частиною будь-якого історичного роману, адже це його константа.

Про актуальність означеної проблеми ми можемо знайти чималу кількість аргументів, тому закономірним буде її поглиблене вивчення, адже письменник у своєму романі ілюструє особливості історичних постатей доби козаччини крізь їх етноментальний колорит.

Мета розвідки – дослідити особливості побутування етноментального колориту на основі першого історичного роману Пантелеймона Куліша «Чорна рада».

Об’єктом вивчення є роман Пантелеймона Куліша «Чорна рада».

Предметом дослідження є дидактичні особливості етноментального колориту роману.

Стан досліджень. Дослідженням творчості Пантелеймона Куліша займається значна кількість науковців, до них ми відносимо літературознавців, мовознавців, а також історикознавців, зокрема, йдеться про таких науковців, як О. Юрченко [12], О. Федорук [11] та ін. У досліджуваному явищі простежуються також ознаки психоісторичності, вивченням яких зайнялася Ніла Зборовська [5, с. 58–63], а далі підхопили Алла Віннічук [1, с. 78–79], Ірина Зелененька [6, с. 58–60]. Значна кількість досліджень лише демонструє актуальність творчості Пантелеймона Куліша, зокрема його роману «Чорна рада», який містить в собі риси етноментальності.

Загалом, вивчення цієї проблеми українськими літературознавцями, мовознавцями й історикознавцями триває, та залишається ще не одне відкрите запитання, які ми також спробуємо дослідити у нашій статті.

Методи дослідження: описовий, аналіз і синтез, спостереження. Описовий метод дослідження ми використовуємо задля того, аби описати певні літературні прийоми, що застосував Пантелеймон Куліш у романі. Наступний метод – аналіз і синтез – було вжито для кращого розуміння

об'єкта дослідження. Використання методу спостереження було зумовлено необхідністю поглиблення знань з досліджуваної теми.

Можемо вести мову про те, що нині Україна, а саме українська культура, історія, побут і традиції є однією з найпопулярніших тем для наукових розвідок. Ці дослідження є особливо актуальними для визначення самобутності українського народу, детального з'ясування образу українців. І найкраще всі ці чинники простежуються саме на основі історичних творів.

Оскільки основою нашої наукової розвідки є саме роман Пантелеймона Куліша «Чорна рада. Хроніка 1663 року», то етноментальний контекст у площині освітній, у вихованні є саме тією ядерною історичною прозою, яку варто інтерпретувати.

Етноментальний контекст роману є одним з головних компонентів у вихованні історичною прозою. Він є основою у вивченні національного характеру та людських взаємин. У методичній площині літературознавці та методисти рекомендують проведення бесід з метою виховного впливу та використання різних методів навчання у шкільному контексті. Також слід надати значення самостійній роботі учнів, та продумати не лише групові, але й індивідуальні завдання з цієї теми [32, с. 179].

У будь-якому разі, ми розуміємо, що історична проза посідає чільне місце в літературі, з її допомогою можемо виховувати в школярів любов до культури та власне історії. «Чорна рада» Пантелеймона Куліша є яскравим зразком для виховання патріотизму, прикладом є чимало лицарів, а також це важливо для формування рис національного характеру. Саме описом лицарів, подій, якими насичений роман, автор зумів якісно передати колорит доби та політичні, історичні небезпеки Руїни.

Знаковими для розгляду в школі є особливості трансляції націоцентричності в романі, вони проявляються у багатьох образах, зокрема в історичних образах-антропонімах, які безпосередньо діють у творі та є іменуваннями видатних постатей доби козаччини, а також зрадників своєї справи. У приклад можемо навести постать переяславського полковника

Якіма Сомка: «... що ж Сомко? Хоть він і розумом і славою узяв над усіма, да й йому не дають гетьманувати» [10, с. 27]. Цей образ описаний з історичної особи, у ньому втілено усі його національні риси та характеристики. Пантелеймон Куліш досить влучно й емоційно описує цю постать, дотримуючись усіх історичних вказівок.

Також націоцентричності дотримувався Пантелеймон Куліш при створенні авторської персонажності, конкретизації при характеристиці образів, максимально влучно зобразив ментальність українського етносу. Авторські образи мають великий масив рис цілком реальних постатей, тобто є збірними.

Цитуючи, можна відчувати етноментальне навантаження в зображенні історичних персон, з'ясувати інтуїтивно поняття ментальності, адже в основі роману-хроніки карколомна історична подія – «чорна рада», а чільні історичні постаті залишаються етноментальною константою, яка дає можливість авторові натякати на продовження боротьби попри поразку.

Саме описуючи козаків, події ренесансу й бароко, автор передає колорит доби, небезпеки Руїни. А кожний героїчний персонаж є втіленням яскравих етнічних рис, зберігає в собі не лише історичне, а й повчальне значення, на відміну від персонажів-зрадників, колаборантів, лібералів, які з висоти століть виглядають як винуватці віковичної трагедії українців – рабства, неволі територіальної та духовної.

Важливо звертати увагу на авторські антропонімічні образи в романі Пантелеймона Куліша, що є різноманітними у своїх значеннях, вони створюють не лише етноментальний колорит, а також надають тексту естетичної функції. І саме завдяки авторським антропонімам письменник вдається до відтворення ментальності постатей доби Руїни. Автором підібрані всі іменування, які так влучно характеризують героїв, їх риси характеру, психологію та навіть регіональну належність.

Отож, підбиваючи підсумки, можемо зазначити, що етноментальний контекст історичного роману «Чорна рада» є одним з головних компонентів у вихованні історичною прозою. Він є основою у вивченні національного

характеру та людських взаємин. Роман Пантелеймона Куліша «Чорна рада» належить до тієї історичної прози, яка не лише ілюструє життя, побут та етноментальну картину буття українського народу, але й також є яскравим прикладом епічного твору, який уособлює в собі риси реалізму.

Література

1. Вундт В. Проблема психології народів. Київ, 2011. 144 с.
2. Гнатенко П. Український національний характер. Київ : ДОК-К, 1997. 271 с.
3. Даниленко О. В. Семантичні особливості антропонімів діячів Києво-Могилянської академії XVII–XVIII ст. *Magisterium*. 2016. Вип. 62. С. 21–26.
4. Домбровська Л., Гулак В. Життєвий і творчий шлях Пантелеймона Куліша (1819 – 1897). *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 6. С.1–5.
5. Зборовська Н. Код національної літератури як психоісторична проблема. *Слово і час*. 2007. № 1. С. 58–63.
6. Зелененька І. А. Образи української психоісторії в поезії дисидента Тараса Мельничука. *Історико-культурна спадщина Дніпровського Лівобережжя, Курського Посейм'я та Слобожанщини: минуле і сучасність: Матеріали Другої Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 95-річчю обрання Павла Скоропадського гетьманом Української Держави*. Глухів-Ніжин, 2013. С. 58–60.
7. Івашків В. Пантелеймон Куліш – «перший справді національний письменник український». *Слово і час*. 2019. № 8. С. 4–13.
8. Історія української літератури : навч.-метод. посіб. для підготовки до державної атестації студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» денної та заочної форми навчання / Авт.-упорядн.: Н. С. Поляруш та ін. Вінниця, 2017. 178 с.
9. Климчук О. В. Літературно-художній антропонімікон П.Куліша : склад, джерела, функції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Ужгород, 2004. 19 с.

10. Куліш П. О. Чорна рада. Київ : ВАТ «Видавництво «Київська правда», 2003. 184 с.

11. Федорук О. Роман Куліша «Чорна рада»: Історія тексту. Київ : Критика, 2019. 590 с.

12. Юрченко О. М. Доба Руїни в романі П. Куліша «Чорна рада». С. 505–511.

URL: https://www.researchgate.net/profile/Vadym-Polishchuk/publication/345593684_CHARACTERISTICS_OF_THE_TREASURY_SERVICE_FOREIGN_EXPERIENCE/links/5fa8f292a6fdcc0624201df0/CHARACTERISTICS-OF-THE-TREASURY-SERVICE-FOREIGN-EXPERIENCE.pdf#page=505

Майданюк Юлія – студентка 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: реалістичний роман другої половини XIX століття в методичній парадигмі

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, старший викладач Зелененька І. А.

Леся Манько

ДИДАКТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ОБРАЗНОСТІ БАЛАДИ «ЛІЛЕЯ» ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Актуальність дослідження. Дидактизм поетичної творчості Тараса Шевченка опирається на образи, підкріплені висхідною ідейністю, що спробували трактувати такі науковці, як А. П. Віннічук [9, с. 125], В. П. Крупка [9, с. 141], Н. С. Поляруш [9, с. 132], В. І. Ткаченко [9, с. 135]. Образи у відомих баладах генія – ментальне, культурне, соціально-психічне утворення, узяті почасти зі свідомості народу, від джерел фольклору. Дидактичний потенціал образності балад письменника цікаво досліджувати в